

**BULGARİSTAN'DA TÜRKÇE EĞİTİM VE İLKÖĞRETİM İKİNCİ  
KADEME TÜRKÇE DERS KİTAPLARININ (1992-2019 YILLARI)  
KARŞILAŞTIRILMASI**

*TURKISH LANGUAGE EDUCATION AND LOWER SECONDARY TURKISH  
TEXTBOOKS (1992-2019) IN BULGARIA*

**Levent DOĞAN\*, Gonca GÜLVODİNA\*\***

*Geliş Tarihi: 07.09.2020  
(Received)*

*Kabul Tarihi: 17.12.2020  
(Accepted)*

**ÖZ:** Bu çalışmanın amacı Balkan ülkeleri içinde en fazla Türk nüfusu barındıran Bulgaristan'daki Türkçe öğretimi tarihsel olarak ele almak ve Bulgaristan'da 1992 yılı ve 2019 yıllarında basılan ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarını biçim ve içerik açısından irdelemektir. Bulgaristan'daki Türkçe öğretimi sürecini geçmişten günümüze: Tanzimat Öncesi, Tanzimat Sonrası, Prenslük, Krallık, Komünizm ve Demokrasi Dönemi olmak üzere altı başlık altında sınıflandırmak mümkündür. Araştırmamızda bu dönemlerde yürütülen eğitim politikaları ve karşılaşılan sorunlar ayrıntılı bir biçimde dile getirilmiştir. Özellikle ders kitabı meselesi ve Bulgar devlet makamlarının yaratmış olduğu sorunlar araştırılarak incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde Bulgaristan'daki Türkçe eğitimin temellerinin atıldığı Osmanlı Döneminden başlayarak günümüze kadar Türkçe eğitim sisteminin ayrıntılı incelenmesine yer verilmiştir. Ardından 1992 yılında özel bir kanunla basılan ilköğretim ikinci kademe ders kitapları ile 2019 yılı ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitapları incelenerek karşılaştırılmıştır. Yerel kaynaklar aracılığıyla elde edilen kitapların ilk olarak künyeleri verilmiş daha sonra biçim ve içerik özelliklerine bakılmıştır. Çeşitli açılardan incelenen ilköğretim ikinci kademe ders kitaplarının genel değerlendirilmesi sonuç bölümünde yapılmıştır. Çalışma bulgularından 1992 yılı ders kitaplarının güncelliğini yitirmesinin yanında çağdaş dil öğretiminden de geri kaldığı saptanmıştır. 2019 yılında basılan ve günümüzde okutulan ders kitaplarının ise geleneksel eğitim anlayışının dışına çıkmadığı ve eğitim-öğretim yeterlilikleri açısından oldukça zayıf olduğu tespit edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Bulgaristan Türkleri, Türkçe Eğitim, Türkçe Ders Kitapları.

**ABSTRACT:** This study intends to depict, from a historical perspective, the Turkish education in Bulgaria which has the largest Turkish population among the Balkan countries, as well as examine, Lower Secondary Turkish Textbooks published in Bulgaria in 1992 and 2019. Turkish language education in Bulgaria from past to present can be classified under six categories: Pre-tanzimat Era, Post-tanzimat Era, Principality Era, Kingdom Era, Communism Era, and Democracy Era. This research provides a detailed depiction of the educational policies implemented during foregoing eras and of the challenges faced with a

\* Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, ldogan@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0538-4002.

\*\* gongaculvodina@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3393-7273.

particular focus on the issues relating to textbooks, and problems attributable to acts of Bulgarian authorities. Introduction section of this study provides a detailed picture of Turkish language education system starting from the Ottoman Era -when the foundations of Turkish language education in Bulgaria were laid- to present. This study further then examines and compares two Lower Secondary Turkish Textbooks that first one published in 1992 with a special education law and the latest one in 2019. This paper first gives all data points of this locally sourced materials and then analyse in terms of formal and content. Concerning Lower Secondary Turkish Textbooks which were examined from various aspects, a general evaluation was provided in the conclusions section. The findings of this study shows that Lower Secondary Turkish Textbooks which published in 1992 are out of date and fall behind the contemporary language education. Additionally, Lower Secondary Turkish Textbooks which published in 2019 and currently used in schools failed to go beyond the traditional education concept and are found to be quite weak in terms of educational competencies.

**Keywords:** Turks in Bulgaria, Turkish language education, Turkish Textbooks.

## 1. GİRİŞ

Bulgaristan'da 2011 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımında ülkedeki nüfusun 9,1'nin ana dilinin Türkçe olduğu kaydedilmiştir. Bu sonuçlara istinaden Avrupa Birliği ülkesi sayılan Bulgaristan'da Türkçe, konuşulan ikinci büyük ana dildir.<sup>1</sup> Toplumların kültürünü ve geçmişini barındıran ana dili, bireylerin düşünce dünyasının şekillenmesini sağlayan temel unsurlardan biridir. Bu sebeple ana dili, yaşadığımız toplumla bütünleşmemizi sağlayan ve düşüncelerimizin gelişmesi üzerinde etkisi olan en önemli unsurdur.<sup>2</sup> Ana dili öğretiminde amaçlanan hedeflere ulaşmada ders kitapları oldukça önemli bir yere sahiptir. Öğrencilerin dil ve anlam dünyasıyla bağdaşmayan materyaller ana dili gelişimini ve sevgisini olumsuz yönde etkilemektedir.<sup>3</sup> 7 milyon nüfusa sahip Bulgaristan'da nüfusun önemli bir kısmını oluşturan Türklerin anadil eğitimindeki en büyük sorunlardan biri güncel ders kitabı eksikliğidir. Bu sorun son yıllarda çözüme kavuşturulmaya çalışılsa da Türkçe öğrenimindeki düşüş hala devam etmektedir. Geçmiş dönemde yaşanan aksaklıklardan sonra yeniden Türkçe eğitime başlanan 1992-1993 eğitim yılında Türkçe öğrenenlerin sayısı 114 bine yakınken, bu rakam her yıl azalmaktadır. 2019 yılında, Türkçe eğitim için başvuran öğrenci sayısı 4 bin 488'e kadar gerilerken, 2020'de devlet okullarında toplam 5 bin 159 öğrenci Türkçe öğrenimine devam

---

<sup>1</sup> Harun Bekir, *Bulgaristan'da Dil Planlaması Çerçevesinde Anadil Olarak Türkçeye Yönelik Dil Politikaları*, Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi / Journal of Aegean and Balkan Studies Cilt/Volume: 2015-2 Sayı/Issue: 2, s. 2.

<sup>2</sup> Fatma Açık, R. İrem Yavuz, "*Balkanlarda Öğreticilerin Gözünden Türkçe Öğretimi*", Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 2019, 48, s. 299.

<sup>3</sup> Emine Kolaç, *İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Tür Açısından Değerlendirmesi*, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt:6 Sayı:1, 2009, s. 597.

etmektedir.<sup>4</sup> Bulgaristan’da yürütülen Türkçe eğitim politikalarına bakıldığında bu gerilemenin tesadüf olmadığı açıkça göze çarpmaktadır. Bulgaristan’da Türkçe eğitim Osmanlı Devletinin bölgeye hakim oluşuyla birlikte gelişip yayılmış ve 19. yüzyıla kadar dini esaslara göre yürütülmüştür.<sup>5</sup> Bu bağlamda Bulgaristan’daki Türklerin eğitim sürecini Tanzimat öncesi, Tanzimat sonrası, Prenslik Dönemi, Krallık Dönemi, Komünizm Dönemi ve Demokratik Dönem olmak üzere altı farklı zaman diliminde incelemek mümkündür.<sup>6</sup> XIX. yüzyıla gelinceye kadar Bulgaristan’da Türk ve Bulgar eğitimi yalnız dini kaidelere bağlı olmuştur. Türkler camilere dayalı Sıbyan Mektepleri ve medreselerde, Bulgarlar ise “*Bulgar Mahalle Mektebi*” anlamına gelen *Kiliyni Uçilišta* adlı okullarda eğitim almışlardır.<sup>7</sup> Tanzimat’ın ilanına kadar belli başlı bir eğitim programına sahip olmayan bu eğitim merkezleri Tanzimat’ın ilanı ile birlikte çağdaş anlamda eğitim vermeye başlamışlardır. 1838 yılında ilk Rüştiye okulunun açılmasıyla birlikte bu eğitim anlayışı Balkanlarda da yayılmaya başlamıştır. Bulgaristan’da ilk Rüştiye (ortaokul) okulu 1857’de Vidin’de açılmış, onu 1858’de Sofya, 1862’de Varna ve Rusçuk izlemiştir. Öğrenciler yerlerden sıralara taşınmış, sınıflar kara tahta, tebeşir, harita gibi eğitim-öğretim gereçleri ile donatılmıştır. Tuna Vilâyetinde eğitim-öğretim işlerini yakından takip edebilmek için Maarif Meclisi kurulmuş, bu meclis İstanbul ile iş birliği içinde çalışmalar yürütmüştür.<sup>8</sup> Bu ilerlemeler sonucunda kısmen de olsa yükselişe geçen Türkçe eğitim 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nın (93 Harbi) başlamasıyla büyük bir darbe almıştır. Balkan coğrafyasına yapılan tüm yatırımlar heba olup gitmiş ve bu topraklarda yaşayan Türkler için olumsuz pek çok olay baş göstermiştir. Bu olaylar sırasıyla, 1885 yılında Doğu Rumeli’nin Bulgar Prenslığıne dâhil olması, Bulgaristan’ın 1908’de II. Meşrutiyet’in ilan ederek bağımsızlığını kazanması, 1912-1913’te Balkan Savaşları’nın yaşanması ve ardından 1. Dünya Savaşı’nın patlak vermesidir.<sup>9</sup> Bulgar hükümetlerinin Türk okullarına yönelik

<sup>4</sup><https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bulgaristan-okullarindaki-turkce-kitaplari-27-yil-sonra-yenilendi/1622050> 5.4.2020

<sup>5</sup> Bilal Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009, s. 35.

<sup>6</sup>Hüseyin Memişoğlu, *Geçmişten Günümüze Bulgaristan’da Türk Eğitim Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s.12.

<sup>7</sup> Muammer Nurlu, Mehmet Emre Çelik, *Bulgaristan’da Demokrasi Döneminde Türkçe Öğretimi Meselesi*, Yeni Türkiye Dergisi, 2015, sayı 69, s.7.

<sup>8</sup> Hüseyin Memişoğlu, *Geçmişten Günümüze Bulgaristan’da Türk Eğitim Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 35-36.

<sup>9</sup>Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, *Bulgaristan Türklerinin Türkçe Eğitim Davası(1877-2007)*,

Ankara,2007,[https://www.Academia.Edu/21768332/BULGAR%C4%B0STAN\\_T%C3%9CRKLER%C4%B0N%C4%B0N\\_T%C3%9CRK%C3%87E\\_E%C4%9E%C4%B0T%-C4%B0M\\_DAVASI\(27.04.2020\)](https://www.Academia.Edu/21768332/BULGAR%C4%B0STAN_T%C3%9CRKLER%C4%B0N%C4%B0N_T%C3%9CRK%C3%87E_E%C4%9E%C4%B0T%-C4%B0M_DAVASI(27.04.2020)).

olumsuz tutumu I. Dünya Savaşı sona erene dek sürmüştür. Bu süreçte Bulgar liselerinde, Sofya Üniversitesi'nde, İstanbul'da ve Avrupa'nın çeşitli merkezlerinde az sayıda da olsa öğrenim görme olanağı bulan Türkler sonraki yıllarda Bulgaristan Türklerinin aydın sınıfını meydana getirmişlerdir. Fakat halk kitlesini oluşturan Bulgar Türklerinin Türkçe öğrenimi ne yazık ki ortaokul düzeyinde ve çok yetersiz kalmıştır.<sup>10</sup> O dönemdeki araştırmalara bakıldığında Bulgaristan'da yaşayan Türklerin okuma-yazma oranı %4 civarındadır. Bu verilerden de anlaşılacağı gibi bu tarihlerde gerçekleştirilen Türkçe öğretiminin yeterli düzeyde olduğunu söylemek mümkün değildir. 1908 tarihinde bağımsızlığını kazanan Bulgaristan, 1909 yılı başlarında Bulgaristan Millet Meclisi çatısında yeni ve geniş kapsamlı bir Milli Eğitim Kanunu yürürlüğe sokmuştur. Bu kanuna göre Bulgaristan'daki Türkçe eğitimi tek elden yürüten Azınlık Okulları, özel okul statüsüne alınmıştır. Bu gelişmeyle Türk eğitiminin tek kurum tarafından yürütülmesi sağlanmış, dolayısıyla da Bulgar Hükümeti'nin Türk okulları üzerindeki yetkisi artmıştır.<sup>11</sup> 1912-1913 yıllarında yaşanan Balkan Savaşları'nın etkisiyle Bulgaristan'daki Türk varlığının insan kaynağı ve mali bakımdan gerilediği kaydedilmiştir. Bu olumsuzluklar neticesinde ülke içinde nüfus dalgalanmaları yaşanmış, Türk ve Bulgar nüfusun sayı bakımından gözle görülür hareketleri bölgenin eğitim şartları sebebiyle öğrenci ve okul sayısı üzerinde son derece etkili olmuştur. Bu aksaklıklar 1934 yılına kadar devam etmiş ve 1934'te yapılan askerî darbe sonucunda Bulgaristan'da 1934-1944 yılları arasında sürecek diktatörlük dönemi başlamıştır. Bu süreç Bulgaristan'da yürütülen Türk eğitimi açısından tarihte kara bir leke olarak yerini almıştır. Şimşir'e göre, Türk çocuklarının % 75'inin eğitim hakkından mahrum kaldığı bu süreç, Türk öğretmen ve Türk aydınlara yönelik baskının daha da arttığı, yeni yazı sistemine geçişin engellendiği ve Türkçe eğitim veren birçok kurumun öğretim hayatının son bulduğu en buhranlı dönemdir.<sup>12</sup> Bilhassa 1941-1944 yılları arasında okula devam eden Türk çocuklarının sayısında önemli bir azalış göze çarpmaktadır. Bulgar yönetiminin hedefi, Türk gençlerini eğitimsiz, dolayısıyla işsiz bırakıp Türkiye'ye göçe zorlamak olmuştur.<sup>13</sup> 1944 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği aksaklıklar ve olumsuzluklar her alanda olduğu gibi eğitim alanında da kendini göstermiştir. Bunun akabinde 1944 yılında Bulgaristan'da Vatan Cephesi'nin başa gelmesiyle komünizm dönemi başlamıştır. 8 Eylül 1944 tarihinde Rus askeri

---

<sup>10</sup> Hayriye Yenisoy, *Başlangıcından Bu Yana Bulgaristan'da Türkçe Eğitim*, TDK, Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni, Ankara, 1999, s.120.

<sup>11</sup> Esin Aydoğdu, *Bulgaristan'da Türkçe Öğretimi Ve İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,2011, s. 19

<sup>12</sup> Bilal Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009, s. 63.

<sup>13</sup> Hüseyin Memişoğlu, *Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 203-218.

güçlerinin Bulgaristan topraklarına girmesiyle 9 Eylül 1944'te Bulgaristan'da yeni bir hükümet kurulmuştur. Kurulan bu yeni hükümetin İçişleri ve Adalet Bakanlıkları komünistler tarafından ele geçirilmiştir. Vatan Cephesi olarak adlandırılan bu yeni oluşum Bulgaristan topraklarında sosyalizme geçişe olanak sağlamıştır. Türk okulları sosyalist eğitim içeriğiyle 1946'da devletleştirilmiş ve Bulgarlardan ayrı Türkçe eğitim yürütmüşlerdir. Todor Jivkof yönetimindeki Bulgar hükümeti, ülke çapında tüm azınlık okullarını kapsayacak biçimde Bulgarlaştırma politikasına başlamıştır. Bu direktmeler 1959'a dek devam etmiş ve bu tarihte Jivkof hükümetinin Türk okulları ile Bulgar okullarını birleştirmesiyle Türk okulları tamamen kapatılmıştır.<sup>14</sup> 1960 yılında yapılan yasa değişikliği ile Bulgaristan'da yaşayan Türkler Osmanlı'dan ayrıldıklarından beri bazı aksaklıklarla süren Türkçe eğitim imkânını tamamen yitirmiştir. İlaveten bu tarihe kadar basılan Türkçe ders kitapları da eğitim kurumlarından toplatılarak imha edilmiştir. Bunun yanında, 1958'de Bulgar Komünist Partisi Merkez Komitesi'nde kurulan özel bir Dil Komisyonu aracılığıyla Türkçenin söz varlığını zenginleştirmek adı altında Bulgarca kelimeler Türk yazı diline dâhil edilmiştir. Bununla Türkçe'nin dil bilimsel yapısını bozmak ve cümle kuruluş kurallarını ihlâl etmek hedeflenmiştir.<sup>15</sup> 1960 yılından başlayarak Türkçe gazeteler ve dergiler dâhil olmak üzere, içinde Türk ve Türkçe barındıran ne varsa aşama aşama kapatılmıştır. İnsanların Türkçe konuşmaları dahi engellenerek her türlü dini ve kültürel faaliyetleri sonlandırılmıştır. Bulgaristan Türk toplumu böylesine güçlü bir politikaya yıllarca direnmiş ve bu süreçten siyasal anlamda daha da bilinçli bir biçimde uyanarak çıkmıştır. Faşizm kokan bu yönetime 10 Kasım 1989 tarihinde son verilmiş, komünizmi kutsayan madde anayasadan kaldırılarak Bulgaristan Cumhuriyeti kurulmuştur.<sup>16</sup> Bu yeni oluşumla birlikte yıllardır pek çok sıkıntıyla karşılaşan Bulgaristan Türkleri büyük gruplar halinde Bulgaristan topraklarını terk ederek Türkiye'ye göç etmişlerdir. Aynı dönemde Bulgaristan Hükümeti 1984-1989 arasında Türkler ve diğer azınlık halklara uygulanan politikanın bir kültür faşizmi olduğunu kabul ederek bu durumun onarımı için gerekli çalışmaların yapılacağı sözünü vermiştir. 29 Aralık 1989'da toplanan konsey zorla değiştirilen Türk adlarının iade edilmesi, Türkçe konuşma yasağının, Türklerin gelenek ve görenekları üzerindeki yasakların ve Türk çocuklarının ana dilinde eğitim

<sup>14</sup> Elif Korkusuz, Fahri Temizyürek, *1944-1989 Yılları Arasında Bulgaristan'da Türkçe Eğitimi*, International Journal of Languages' Education and Teaching, volume 7, issue 2, Haziran 2019, s. 83.

<sup>15</sup> Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, *Bulgaristan Türklerinin Türkçe Eğitim Davası (1877-2007)*, Ankara, 2007, [https://www.academia.edu/21768332/BULGAR%C4%B0STAN\\_T%C3%9CRKLER%C4%B0N%C4%B0N\\_T%C3%9CRK%C3%87E\\_E%C4%9E%C4%B0T-%C4%B0M\\_DAVASI\(30.04.2020\)](https://www.academia.edu/21768332/BULGAR%C4%B0STAN_T%C3%9CRKLER%C4%B0N%C4%B0N_T%C3%9CRK%C3%87E_E%C4%9E%C4%B0T-%C4%B0M_DAVASI(30.04.2020)).

<sup>16</sup> Muammer Nurlu, Mehmet Emre Çelik, *Bulgaristan'da Demokrasi Döneminde Türkçe Öğretimi Meselesi*, Yeni Türkiye Dergisi, 2015, sayı 69, s.8.

yapabilmelerinin önündeki engellerin kaldırılması kararlarına imza atmıştır.<sup>17</sup> 1991 yılında yürürlüğe giren yeni anayasada “ana dilleri Bulgarca olmayan vatandaşlar, Bulgarca’yı zorunlu olarak öğrenmelerinin yanında, kendi ana dillerini de öğrenme ve kullanma hakkına sahiptir.” ifadesi kullanılarak Türkçe öğretiminin anayasal güvence altına alındığı ilan edilmiştir. Fakat bu ibare pratik olarak uygulanmamış, dolayısıyla da büyük tepkilere neden olmuştur. Tepkilere duyarsız kalamayan yönetim ikinci dönemden itibaren ilkokulların Türk öğrenci bulunan sınıflarında Türkçe dersinin haftada dört saat okutulması kararını almıştır. Ancak bu uygulamaya da Bulgar halkının yoğun tepkisi olmuştur. Artan tepkilere daha fazla dayanamayan hükümet geri adım atarak Türkçe dersini müfredattan kaldırmıştır.<sup>18</sup> Daha sonraki süreçte Bakanlar Kurulunun 5.09.1994 tarihli 183 numaralı kararnamesiyle ilkokul ve ortaokullarda Türk çocuklarına haftada 4 saat Türkçe dersinin program dışı (zorunlu değil) okutulması kararı verilmiştir. Bu kararla uzun yıllardır aksaklıklarla yürütülmeye çalışılan Türkçe eğitim yeni bir sürece girmiştir. 1998’de yeni bir Eğitim Yasası çıkarılarak bu yasayla devlet okullarında Türkçe derslerine serbest seçmeli dersler listesinde ve haftalık ders programı dışında yer verilmesi kararlaştırılmıştır. Fakat yasanın uygulaması belirli ön şartlara<sup>19</sup> bağlanmıştır. Söz konusu şartlar gerçekleştirilmediğinde yasanın uygulanabilirliği de engellenmiştir. Bu yaptırımlara bakıldığında Türkçe eğitimin önündeki siyasal engellerin devam ettiği görülmektedir. O yıllardaki sayısal veriler Türk öğrencilerin sadece üçte birinin Türkçe eğitimden yararlandığını kaydetmiştir. 1998’de hükümet Ulusal Azınlıklar Hakları Savunma Çerçeve Antlaşması’nın bir gereği olarak 1999’da

<sup>17</sup> Ömer Turan, *Balkan Türklerinin Dinî Meseleleri*, Yeni Türkiye Dergisi Türk Dünyası Özel Sayısı II, 1997/3, 16, s.1747.

<sup>18</sup> Muammer Nurlu, Mehmet Emre Çelik, *Bulgaristan’da Demokrasi Döneminde Türkçe Öğretimi Meselesi*, Yeni Türkiye Dergisi, 2015, sayı 69, s.10.

<sup>19</sup> Çıkarılan Eğitim Yasasındaki ön şartlar şu şekildedir:

\*Anadili eğitimi, sınıflarda 4 saat olarak belirlenmiştir.

\*Her çocuk, anadilini okumaya başlarken istek dilekçesi sunar. Ders yılı başında, 19.09-22.09 tarihleri arasında, okul müdürüne velisi tarafından imzalanmış bir dilekçe iletir.

\*Türkçe dersinden başarısız olan öğrenci, sınıfını geçer, ayrıca bütünleme sınavına girmek zorunlu değildir.

\*En az 14 öğrenci anadilini okuma isteğinde bulunduğu takdirde Türkçe gruplar oluşturulur.

\*Okulda Türkçe dersi verecek öğretmen varsa Türkçe dersi okutulabilir.

\*Öğrenci serbest seçmeli olarak anadilini okumayı tercih ederse, yabancı dil derslerine girme hakkını kaybeder.

\*Bulgarca’yı iyi bilmeyen öğrenci, Bulgarca’yı daha iyi öğrenebilmek için Bulgarca ek dersleri seçmeli olarak tercih ettiği takdirde Türkçe öğretiminden mahrum edilmektedir.

\*Öğrencinin diplomasına anadili dersi ve gösterdiği başarı yazılmaz. (Yenisoy, 2007: 51-52)

Asgari Genel Eğitim ve Eğitim Planı Yasası'nı imzalamıştır. Bu yasada ana dilinin, zorunlu seçmeli hazırlık dersleri adı altında zorunlu eğitim programı bünyesinde okutulması kararı alınmıştır. Bu uygulamayla Türkçenin eğitim programında yer verilen bir ders olması ve giderlerinin devlet bütçesi tarafından karşılanması garantisi verilmiştir. Bunun yanı sıra, bu kanunda ana dili olarak Türkçe eğitiminin 1.sınıftan 12. sınıfa kadar kademeli şekilde gerçekleştirilebilmesi hakkı kazanılmıştır. Yıllar ilerledikçe seçmeli Türkçe dersini alan öğrencilerin sayısı sürekli azalma göstermiştir. Ailelerin Türkçe dersine gerekli ilgiyi göstermemelerinin başlıca nedenleri arasında dersin zorunlu değil de seçmeli bir ders olması ve normal program dışındaki herhangi bir gün ve saatte okutuluyor olmasıdır.<sup>20</sup> İlaveten bu topraklarda yaşamlarını sürdürmeye çalışan Türklerin yıllardır kendi kültürlerinden uzaklaştırılmaya çalışılmasının üzerlerinde bıraktığı psikolojik etkileri de saymak yerinde olacaktır. 1992'de 100 bin civarında olan öğrenci sayısının günümüzde 7 binlerin altına inmesi Türkçenin Bulgaristan'daki varlığı açısından oldukça tehdit edici ve üzücü bir durumdur.

## **2. BULGARİSTAN'DA 1992 VE 2019 YILLARINDA OKUTULAN İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME DERS KİTAPLARININ İNCELENMESİ**

Her dersin kendine özgü olan özel amaçlarının bireylere aktarılmasında önemli birer araç olan ders kitapları eğitimin her kademesinde kullanılır. Buna bağlı olarak ders kitapları eğitimcilerin de ilk sırada tercih ettiği materyaller arasındadırlar. Bu açıdan ele alındığında ders kitaplarının önemini anlamak hiç de zor değildir. Hem eğitim hem de öğretim amaçlı kullanılan ders kitapları ülkemizde de Türkçenin yaşatılmaya çalışıldığı diğer coğrafyalarda da eğitimde kullanılan temel kaynaklardır. Tarihsel süreçte son otuz yıla bakıldığında Bulgaristan'da Türkçe eğitim için basılan kitap sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Bulgaristan'da 2000'li yıllara kadar ilköğretim birinci ve ikinci kademelerde okutulan Türkçe ders kitapları, 1992-1993 yıllarında Bulgar Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından oluşturulan üç komisyonca Sofya Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılmıştır. Fakat zamanla sayıları azalan ve güncelliğini yitiren bu kaynaklar ilköğretim birinci kademe için 2015 yılında yenilenirken, ilköğretim ikinci kademe için 2019 yılında güncellenmiştir. Bulgaristan eğitim sisteminde ilköğretim okulları iki kademedен oluşmaktadır. Birinci kademe, 1., 2., 3., 4. sınıflar; ikinci kademe 5., 6., 7. sınıflar yer almaktadır. İlköğretim birinci kademe başlangıç düzeyinde Türkçe öğretilmektedir. İkinci kademe ise geçmiş dönemde 8. sınıfa kadar devam eden Türkçe dersleri son yıllarda yapılan bazı değişikliklerle günümüzde 7. sınıfa kadar okutulmaktadır. 7. sınıftan sonra Türkçe dersi okutulmamaktadır.

---

<sup>20</sup> Muammer Nurlu, Mehmet Emre Çelik, *Bulgaristan'da Demokrasi Döneminde Türkçe Öğretimi Meselesi*, Yeni Türkiye Dergisi, 2015, sayı 69, s.6.

1992 yılından 2017 yılına dek geçen sürede herhangi bir Türkçe ders kitabı yayınlanmayan Bulgaristan'da 2017 yılında yapılan yasa değişikliği ile ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitabı basılması kararlaştırılmıştır. On kişilik bir komisyon tarafından hazırlanan kitapların basımını Faber Yayıncılık üstlenmiştir. Kitaplar Bulgaristan Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından basılmıştır.

Çalışmamızda İlköğretim ikinci kademe 1992-1993 yılları ve 2019 yıllarında basılan Türkçe ders kitaplarının incelenmesi ve mukayesesi yapılacaktır. İrdelediğimiz Türkçe eğitim ders kitaplarının içerik ve şekil özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz.

## **2.1.1992 Yılında Basılan Türkçe Ders Kitapları**

### **2.1.1.1. Türkçe Ders Kitabı 5<sup>21</sup>**

24. 07. 1992 tarih ve 2 numaralı protokolle özel bir komisyon tarafından kabul edilmiştir. 1992 yılında Eğitim ve Bilim Bakanlığınca Sofya'da 45.000 adet basılmıştır. Yayınevi, *SD Bulvest-2000*, basımevi ise *DF Poligrafiya*'dır. Kitabın hazırlanışında Türkiye'de okutulan Türkçe ders kitapları esas alınmıştır. Kitabın, Bulgaristan okullarında uygulanan Türkçe eğitim sistemlerine göre düzenlenmesinde katkıda bulunanlar: Muharrem Tahsin, Kazım Memiş, Mehmet Beytulla, İsmail Çavuş, Haşim Akif ve Resmi Şerif'tir. Kapak resmi Vasil A. Miovski tarafından hazırlanan kitap, toplamda 200 sayfa olup içindekiler bölümü, 51 adet metin, 5 adet değerlendirme testi, sözlük ve değerlendirme testlerinin cevap anahtarlarından oluşmaktadır.

İlkokul ikinci kademenin ilk sınıfı olan 5. Sınıf Türkçe ders kitabında toplam 51 adet şiir ve düz yazı metni yer almaktadır. Bu metinlerin 15 tanesi şiir, 36 tanesi de düz yazı metnidir. Metinlerin yazar ve şairlerine bakıldığında çoğunluğun Türk olduğu dikkatimizi çekmiştir. 15 adet şiirin 10 tanesi Türk şairlerden seçilirken 5 tanesi Bulgar şairlerin şiirlerine aittir. Düz yazı metinleri çoğunluğunu hikâye ve masallar oluşturmuş, bunun yanı sıra 1 adet fabl ve 1 adet tiyatro metnine de yer verilmiştir. Düz yazılardaki yazar eğilimine bakıldığında Türk yazarların ağırlıkta olduğu gözlemlenmiştir. 36 tane düz yazı metninin 23 âdeti Türk, 6 tanesi Bulgar, 4 tanesi yabancı yazarlara aittir. Ayrıca iki adet derleme metninin de olduğu görülmüştür. Metinlerin konu dağılımına bakıldığında çeşitliliğin olduğu göze çarpmaktadır. Özellikle yurt sevgisi, okul heyecanı gibi konular üzerinde daha ağırlıklı durulmuştur. Kitaptaki her metnin ardından dört bölümden oluşan ölçme değerlendirme kısımları verilmiştir. Bu bölümlerdeki sorulardan hareketle metinde verilmesi planlanan ana düşüncenin öğrenilip öğrenilmediğine dair ölçme yapılmaktadır.

---

<sup>21</sup> Muharrem Tahsin vd., İlkokul Türkçe Ders Kitabı 5, Sofya Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Sofya, 1992.



Bu kısımların ilki *Kelimelerin Dili* bölümüdür. Bu bölümde öğrencilerin daha önce duymamış olabilecekleri bazı sözcük ve kavramların açıklamasına yer verilmiştir. Böylelikle öğrencilerin kelime hazinelerinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Bunun yanında metinde geçen çeşitli deyimlerin de açılması yapılmıştır. Böylelikle öğrencilerin soyut düşünme becerilerinin gelişmesine olanak sağlanmıştır.

Bu bölümün ardından *Okuduğumuzu Anladık mı? Cevap Verelim* kısmı gelmektedir. Burada da okunan metine ait sorular vardır. Bu sorular aracılığı ile sınıfın metni kavrayıp kavramadıkları ölçülmüştür. Metinde geçen konu ile ilgili pek çok soruya değinilmiştir.

*Güzel Türkçemiz*'de öncelikle öğrencilerin Türk dilini doğru ve düzgün kullanmaları adına pek çok etkinliğe yer verildiği görülmüştür. Güzel yazı yazma becerisinin gelişmesi için öğrencilere metinlerle bağlantılı yazma etkinlikleri yapılmış, defterlerin kullanılması özendirilmiştir. İlaveten, dilbilgisi konularının açıklamaları da bu kısımda gerçekleştirilmiştir.

*Düşünelim, Anlatalım, Yazalım* başlığı altında öğrencilerin metinden hareketle özel iletişimlerinin desteklenmesi hedeflenmiştir. Bu hedef genellikle metinde geçen olaydan hareketle empati kurarak sezdirilmeye çalışılmıştır. Bazen de yer verilen bir resim aracılığı ile hem görsel hem de duyuşal bakımdan gelişime imkân sağlanarak öğrencilerin kendilerini ifade etmeleri desteklenmiştir. Ele aldığımız kitaptaki tüm metinlerin işleniş biçimleri birbiriyle aynı olduğundan örnek teşkil etmesi amacıyla aşağıda rastlantısal olarak seçilmiş bir metnin çalışması sunulmuştur:

### 2.1.2. Türkçe Ders Kitabı 6<sup>22</sup>

24. 07. 1992 tarih ve 2 numaralı protokolle özel bir komisyon tarafından kabul edilmiştir. 1993 yılında Eğitim, Bilim ve Kültür Bakanlığı tarafından Sofya'da 30.000 adet basılmıştır. Yayınevi, *SD Bulvest-2000*, basımevi ise *DF Poligrafiya*'dır. Kitabın hazırlanışında Türkiye'de okutulan Türkçe ders kitapları esas alınmıştır. Bulgaristan okullarında uygulanan Türkçe eğitim sistemlerine göre düzenlenmesinde katkıda bulunan isimler şunlardır: Muharrem Tahsin, Kazım Memiş, Osman Aziz ve Yusuf Kerim. Kapak resmi Vasil A. Miovski tarafından hazırlanmıştır. Grafik düzenleme Bahar Memiş'e aittir, kitabın editörü Seher Fıçıcı, ressamı ise İvan Vaptsarov'dur. 42 adet metin, sözlük ve kısaltmalardan meydana gelen kitap toplamda 190 sayfadır. Kitapta yer verilen metinlere bakıldığında 42 metnin 35'inin düz yazı, 7'sinin şiir olduğu görülmüştür. Metinler yazarları ve şairleri bakımından değerlendirildiğinde 6. Sınıfta da Türk yazar ve şairlerin ağırlıkta olduğu dikkat çekmiştir. 7 adet şiirin 6 tanesi Türk şairlerden, diğeri de

<sup>22</sup> Muharrem Tahsin vd., İlkokul Türkçe Ders Kitabı 6, Sofya Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Sofya, 1993.

Bulgar bir şairden seçilmiştir. Düz yazı metinlerin yazar dağılımına bakıldığında 30 Türk yazar ile 4 Bulgar yazara yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca bir tane Atasözleri metni mevcuttur. Kitapta belli aralıklarla yerleştirilmiş 6 adet ölçme değerlendirme testi vardır. Kitabın sonunda çeşitli kelimelerin yer aldığı sözlük bölümüne yer verilmiştir. Buna ilaveten içindekiler bölümü diğer kitapların aksine kitabın başında değil, sonundadır.

Ders kitabı ünlü şair Mehmet Fikri'nin "*Gençliğe Hitabe*" isimli şiiriyle başlamıştır. Şiirlerin azınlıkta olduğu materyalde daha çok öğretici niteliğe sahip düz yazı metinleri vardır. Her bir metnin sonunda "*Metnin İşlenişi*", "*Alıştırılmalar*", ve "*Uygulama*" bölümleri aracılığıyla metinlere yönelik ölçme ve değerlendirme yapılmıştır. Metnin işlenişi kısmı, okunan metnin içeriği ile ilgili açıklamaların yapıldığı ve metnin ana düşüncesinden hareketle hazırlanan soruların yöneltildiği kısımdır. Burada yer verilen açıklamalar daha çok dil bilimsel ifadelerin açıklamalarıdır. Alıştırılmalar bölümüne baktığımızda, metinde geçen bazı kavram ve söz öbeklerinin anlamları ile ilgili çalışmaların olduğu görünmektedir. Ayrıca bazı deyimlerin anlamlarının da sorgulandığı metinler vardır. Uygulama bölümünde ise bir önceki yılın ders kitaplarında da olduğu gibi gerçek hayata dönük bir takım çalışmalar verilmiştir. Verilen bir deyimden ya da atasözünden yola çıkarak metin oluşturma, bulunulan bölge ve coğrafya ile ilgili okul dışı araştırmalar, resim ve güzel yazı aktiviteleri gibi pek çok neden-sonuç ilişkisi oluşturacak çalışmalar bu bölümün içinde yer almıştır.

### 2.1.3. Türkçe Ders Kitabı 7<sup>23</sup>

24. 07. 1992 tarih ve 2 numaralı protokolle özel bir komisyon tarafından kabul edilmiştir. 1993 yılında Eğitim ve Bilim Bakanlığı'nca Sofya'da basılan kitabın yayınevi, *SD Bulvest-2000*, basımevi ise *DF Poligrafiya*'dır, baskı sayısı belirtilmemiştir. Kitabın hazırlanışında Türkiye'de okutulan Türkçe ders kitapları esas alınmıştır. Kitabın, Bulgaristan okullarında uygulanan Türkçe eğitim sistemlerine göre düzenlenmesinde emeği geçenler şöyle sıralanmıştır: Muharrem Tahsin, Kazım Memiş, Osman Aziz ve Yusuf Kerim. Kapak resmi Vasil A. Miovski tarafından hazırlanmıştır. Grafik düzenleme Bahar Memiş'e aittir, kitabın editörü Müzeyyen Kaba, ressamı ise Bistra Bogaçeva'dır. Kitap, içindekiler bölümü, 41 adet metin, 5 adet test ve sözlükten oluşmaktadır ve toplamda 144 sayfadır. 5. ve 6. Sınıf ders kitaplarında olduğu gibi bu kitapta da Türk yazar ve şairler ağırlıktadır. Ayrıca Bulgar ve yabancı yazarlara ait çeviri metinlere de yer verilmiştir. Kitaptaki parçalar daha çok okuma becerisinin geliştirilmesine yönelik parçalardır. Önceki iki yıldan farklı olarak ölçme çalışmaları bölümlere ayrılmamış, sadece I, II, III, V biçiminde numaralandırılarak verilmiştir. İlaveten 7. Sınıf ders kitabında kelime dağarcığını

<sup>23</sup> Muharrem Tahsin vd., İlkokul Türkçe Ders Kitabı 7, Sofya Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Sofya, 1992

geliştirecek nitelikte bölümler de yoktur. Numaralanmış olarak verilen yönergeler aracılığıyla okuma- anlama çalışmaları, dilbilgisi araştırma soruları, sözcük dağarcığını geliştirme maksatlı sorular ve yazma çalışmaları yaptırılmıştır. Kitap bu açıdan 5. ve 6. Sınıf ders kitaplarına göre daha yetersiz donanıma sahiptir. Ayrıca kitapta öğrencilerin okudukları metinden hareketle günlük yaşam becerileri geliştirmelerine yönelik herhangi bir çalışmaya da yer verilmemiştir.

#### **2.1.4. Türkçe Ders Kitabı 8<sup>24</sup>**

26. 02. 1993 tarih ve 1 numaralı protokolle özel bir komisyon tarafından kabul edilmiştir. Kitap Eğitim ve Bilim Bakanlığı'nca Sofya'da 1993 yılında basılmıştır. Yayınevi, *SD Bulvest-2000*, basımevi ise *DF Poligrafiya*'dır, baskı sayısı belirtilmemiştir. Kitabın hazırlanışında Türkiye'de okutulan Türkçe ders kitapları örnek alınmıştır. Kitabın, Bulgaristan okullarında uygulanan Türkçe eğitim sistemlerine göre düzenlenmesinde katkıda bulunanlar: Muharrem Tahsin, Kazım Memiş, Osman Aziz ve Yusuf Kerim'dir. Kitabın kapak resmi Vasil A. Miovski tarafından hazırlanmıştır. Grafik düzenleme Bahar Memiş'e aittir, kitabın editörü Seher Fıçıcı, ressamı ise İvan Vaptsarov'dur. Toplamda 160 sayfa olan kitap, içindekiler bölümü, 47 adet metin, 6 adet test ve sözlükten oluşmaktadır. Kitapta 8 şiir, 39 adet düz yazı metni vardır. Metinlerden 36'sı Türk yazar ve şairler tarafından kaleme alınmıştır. Geriye kalan diğer metinlerin 4'ü Bulgar, 3'ü yabancı yazar ve şairler tarafından oluşturulan metinlerdir. Ayrıca bir adet çeviri metnine de yer verilmiştir. 7. Sınıf ders kitabında olduğu gibi bu sınıf kitabında da metne yönelik ölçme kısımları numaralandırılmış şekilde verilmiştir. Herhangi bir bölüm ismi yazılmadan okuma-anlama becerisini ve dilbilgisi konularının kavranmasını destekleyecek birkaç soru sorularak metnin değerlendirilmesi yapılmıştır. Bir önceki sınıfta olduğu gibi eğitimin hayatilik ve güncellik prensiplerini destekleyecek sorular mevcut değildir. Sadece kelime hazinesini geliştirmeye ve sınıf içi etkileşimi arttırmaya yönelik birtakım etkinlikler verilmiştir.

#### **2.2. 2019 Yılında Basılan Türkçe Ders Kitapları**

##### **2.2.1. Türkçe Ders Kitabı 5<sup>25</sup>**

25.06.2019 tarih ve 09-1643 numaralı protokolle Bulgaristan Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından oluşturulan özel bir komisyon aracılığıyla basılan ders kitabı, 2017 tarihli 5. Sınıf Türkçe öğretim programına göre hazırlanmıştır. Faber Yayıncılık tarafından hazırlanan kitabın basım sayısı belirtilmemiştir. Ders kitabının hazırlanmasında katkıda bulunanlar: Emine Mehmet Halil, Fikriye Mehmet Hüseyin, Naciye Naim Recebova, Ruziye Hüseyinova Halilova'dır. Grafik tasarımı ve kapak resmi Neyko Gencev tarafından tasarlanmıştır. Çizimleri Silvinya

<sup>24</sup> Muharrem Tahsin vd., İlkokul Türkçe Ders Kitabı 8, Sofya Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Sofya, 1993.

<sup>25</sup> Emine Mehmet Halil vd., Türkçe Ders Kitabı 5, Faber Yayıncılık, Veliko Tırnovo, 2019.

Kaloyanova'ya aittir. Kitabın editörlüğünü Menent Şükriyeva, eleştirmenliğini de Rutvanye Halil yapmıştır. 124 sayfadan meydana gelen ders kitabı, önsöz, içindekiler bölümleriyle başlamıştır. Edebiyat bölümü ve Dilbilgisi bölümü olmak üzere iki bölüme ayrılan kitabın sadece edebiyat bölümü incelenmiştir. Kitap toplam 20 metinden meydana gelmiştir. Bu metinlerin yazar-şair dağılımına bakıldığında 7 Türk, 3 Bulgar ve yabancı, 7 adet de anonim metnin olduğu saptanmıştır. Edebiyat bölümü kendi içinde üç bölüme ayrılmıştır. Bölümler de kendi içlerinde temalara ayrılarak sınıflandırılmıştır. Kitabın girişi olan Edebiyat Bölümünde *Edebiyat ve Kitap Okuma* kısmıyla başlanarak geriye dönük tekrar yapılmıştır. Daha sonra kitapta *Neler Öğreneceğiz?* ve *Hatırlayalım* kısımlarına yer verilmiştir. Ardından konu ile ilgili Test çalışması vardır. Kitap bu ilk bölümün ardından üç tema başlığına ayrılmıştır. I. Tema içinde bir metin vardır. Metnin ardından *Hazırlık Çalışmaları*, *Sözlük Çalışmaları*, *Okuma-Anlama Çalışmaları*, *Tür ve Biçim Çalışmaları* sıralanmıştır. Bu çalışmalar vesilesiyle metne yönelik değerlendirme yapılmış, kelime hazinesinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. II. Tema 8 tane metinden ibaret olup "*Folklor Dünyası*" ismiyle başlamıştır. Bu bölümde de yukarıda isimlerini sıraladığımız ölçme ve değerlendirme kısımları vardır. "*İnsan ve Dünya*" başlığıyla oluşturulan III. Tema 10 metinden ibarettir. Ayrıca bu temaların arasına sıkıştırılmış "*Yazar Hakkında*" ve "*Serbest Okuma*" bölümleri de vardır. "*Yazar Hakkında*" başlığı altında metinlerin yazarlarının hayatlarıyla ilgili bilgiler verilmiştir. *Serbest Okuma* bölümünde de okuma parçaları verilerek öğrencilerin okuma alışkanlıklarının geliştirilmesi hedeflenmiştir. 1992 yılı ders kitaplarının sonuna iliştirilen sözlük kısmının 2019 yılı ders kitaplarında olmayışı da dikkatimizi çekmiştir. Bu bakımdan yeni basılan ders kitaplarının eksik kaldığını söylemek yerinde olacaktır.

### 2.2.2. Türkçe Ders Kitabı 6<sup>26</sup>

25.06.2019 tarih ve 09-1652 numaralı protokolle Bulgaristan Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından oluşturulan özel bir komisyon aracılığıyla basılan ders kitabı, 2017 tarihli 6. Sınıf Türkçe öğretim programına göre düzenlenmiştir. Faber Yayıncılık tarafından basılan kitabın basım sayısı verilmemiştir. Ders kitabının hazırlayanlar şunlardır: Emine Mehmet Halil, Fikriye Mehmet Hüseyin, Nezih Niyazi Hasan, İmren Murad Tasinova, Hatice Şaban Mehmed. Kitabın grafik tasarımı ve kapak resmi Neyko Gencev'e aittir. Çizimleri Silvinya Kaloyanova tarafından tasarlanmıştır. Kitabın editörü Menent Şükriyeva, eleştirmeni de Rutvanye Halil'dir. 6. Sınıf Türkçe ders kitabı, toplam 154 sayfadır. Bir giriş bölümü ve iki temadan oluşan ders kitabında toplam 20 tane metin vardır. Bu metinlerden 10 tanesi Türk, 5 tanesi yabancı, 2 tanesi Bulgar yazar ve şairlere aittir. Ayrıca 3 adette anonim metine yer verilmiştir. Metinlerde düz yazıların şiirlere oranla daha fazla

<sup>26</sup> Emine Mehmet Halil vd., Türkçe Ders Kitabı 6, Faber Yayıncılık, Veliko Tırnovo, 2019.

olduğu gözlemlenmiştir. *Sanat ve Edebiyat* konusuyla başlayan giriş bölümünde Güzel Sanatlar Nedir? Ve Edebiyat Nedir? Başlıkları altında sanat ve edebiyat konularıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Kitabın I. Teması İnsan ve Doğa temasıdır. Bu bölümde toplam 6 adet metin vardır. Bu metinlerden hareketle doğa ve çevreyle ilgili bilgilere değinilerek, öğrencilerin konuyu kavramalarına olanak sağlanmıştır. Bu temadaki hedef sınıfın insana ve doğaya yönelik duyarlı davranışlar geliştirebilmeleridir. Metinlerin sonuna eklenen *Hazırlık Çalışmaları, Sözlük Çalışmaları, Okuma-Anlama Çalışmaları, Tür ve Biçim Özellikleri* kısımlarıyla metinlere yönelik değerlendirme yapılmıştır. Hazırlık Çalışmaları ile metinden hareketle sınıfı düşündürmeye sevk edici sorular sorulmuştur. Sözlük çalışmalarında metinde öğrencilerin anlamlarını bilmedikleri bazı kelimelerin açıklamalarına yer verilmiştir. Okunan metnin kavranıp kavranmadığını sorgulamak amacıyla hazırlanan sorular Okuma – Anlama Çalışmaları başlığı altında sıralanmıştır. Bu kısımların ardından Tür ve biçim Özellikleri kısmı vardır. Burada da metnin türü, biçimi ve şekil özellikleri ile ilgili bilgilere değinilmiştir.

### 2.2.3 Türkçe Ders Kitabı 7<sup>27</sup>

25.06.2019 tarih ve 09-1661 numaralı protokolle Bulgaristan Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından oluşturulan özel bir komisyon aracılığıyla basılmıştır. 2017 tarihli 7. Sınıf Türkçe öğretim programına göre düzenlenmiştir. Faber Yayıncılık tarafından basılan kitabın basım sayısı verilmemiştir. Ders kitabı, Emine Mehmet Halil, Fikriye Mehmet Hüseyin, Neziha Niyazi Hasan, İmren Murad Tasinova, Hatice Şaban Mehmed tarafından hazırlanmıştır. Kitabın grafik tasarımı ve kapak resmi Neyko Gencev'e aittir. Kitabın çizimlerini Silvinya Kaloyanova, editörlüğünü Menent Şükriyeva, eleştirmenliğini de Rutvanye Halil yapmıştır. 166 sayfadan ibaret olan ders kitabının içinde toplam 21 adet metin vardır. Metinlerden 14 tanesi Türk yazar ve şairlere aitken 2'si Bulgar yazar ve şairler tarafından yazılmıştır. Bunun yanında 2 yabancı yazara ait metin, 1 efsane metni 2 de serbest okuma vardır. Önsöz ve içindekiler bölümünden sonra giriş bölümünün yer aldığı kitap, iki ünite başlığına ayrılmıştır. Üniteler vasıtasıyla metin okuma-anlama ve anlatma, değerlendirme ve yorumlama alışkanlıklarını kazandırmak hedeflenmiştir. Önsöz kısmında kitabın öğrencilere kazandırmayı hedeflediği konular üzerinde durulmuş ve Türkçenin niteliklerinden bahsedilmiştir. İçindekilerden sonra *Edebiyat Bölümü*'ne geçilmiştir. Burada İbrahim Tatarlı tarafından kaleme alınan Bulgar Edebiyatının bazı özellikleri ve edebi türlerinin anlatıldığı bir şema vardır. İki temadan oluşan kitabın ilk teması *İnsan ve Doğa*'dır. Bu ünitenin içinde 4 tane metin vardır. Bu metinlerden ikisi şiir ikisi de düz yazıdır. II. Tema başlığı *İnsani Değerlerimiz*'dir. 17 metinden ibaret olan tema, ünite başlığıyla bağlantılı değerlerin konu edinildiği parçalardan oluşmuştur.

<sup>27</sup> Emine Mehmet Halil vd., Türkçe Ders Kitabı 7, Faber Yayıncılık, Veliko Tırnovo, 2019.

Metinlere yönelik değerlendirme çalışmaları dört başlık altında toplanmıştır. Bunlar *Hazırlık Çalışmaları, Sözlük Çalışmaları, Okuma-Anlama Çalışmaları, Tür ve Biçim Özellikleri*' dir. Hazırlık Çalışmalarında konuyla ilintili, parçada verilecek mesajı çağrıştıracak sorulara yer verilmiştir. İlaveten öğrencilerin konuya giriş yapmadan önce hazırbulunuşluk düzeylerini arttırmak hedeflenmiştir. Ayrıca buradaki amaç eğitimin hayatilik/yaşama yakınlık ilkesini de harekete geçirmektir. Sözlük çalışmaları kısmında parçada geçen bazı sözcüklerin anlamları verilerek parçanın daha iyi kavranması ve mecaz sözcüklerle deyimlerin öğrenilmesi desteklenmiştir. 1992 yılı basılan ders kitaplarının sonunda yer alan sözlük kısmı bu dönem basılan kitaplarda mevcut değildir. Bu da öğrencilerin kelime hazinelerini gelişmesini olumsuz etkileyen bir faktör olmuştur. Değerlendirme bölümünün 3. Kısmı Okuma-Anlama çalışmalarıdır. Burada okunup iyice kavranan metnin ana düşüncesinden hareketle oluşturulan sorulara yanıt aranır. Buradaki amaç metnin iyice kavranıp kavranmadığını belirlemektir. Tür ve Biçim Özellikleri bölümü; parçanın türüne, anlatım biçimine, temasına, ses, biçim ve içerik özelliklerine yönelik açıklamaların yapıldığı kısımdır. Bunların yanı sıra kitapta *Yazar/Şair Hakkında* kısmı da vardır. Burada da parçanın yazarının/şairinin hayatı anlatılmıştır. Kitapta dikkatimizi çeken bir hususta herhangi bir test çalışmasının olmayışıdır. Bu bakımdan ele aldığımızda değerlendirme konusunda yetersiz bir materyal olduğunu dile getirmek yerinde olacaktır.

### 3. SONUÇ

Çalışmamızda Bulgaristan'da Türkçe öğretmek adına ilköğretim ikinci kademeler için 1992 yılı ders kitapları ile 2017 yılında basılan ve 2019 yılında okutulmaya başlanan ders kitapları biçim ve içerik açısından incelenmiştir. Yapmış olduğumuz incelemeler neticesinde Bulgaristan'da hali hazırda okutulan ders kitapları ile geçmiş yıllarda kullanılan ders kitapları arasındaki farklılıklar tespit edilmiş ve güncel kitapların bazı açılardan geçmiş yıllara oranla eksik kaldığı gözlemlenmiştir.

Araştırmamıza ilk olarak Bulgaristan'da Türkçe eğitimin tarihsel süreçte ne gibi aşamalardan geçtiğini hatırlatarak başlanmıştır. Oldukça inişli çıkışlı bir sürece sahip olan Türkçe öğretimin gelinen son noktada da maalesef olumlu ilerlediğinden söz edilememektedir. Çeşitli direktmeler ve engellemelerle sürekli sekteye uğramış olan bu eğitim süreci günümüzde de eğitim sisteminin içine sıkıştırılmış bir biçimde varlığını devam ettirme çabası içerisinde. Bulgaristan'da nüfusun yüzde 10'unu oluşturan Türklerin anadil eğitimindeki en büyük sorunlardan biri olarak gösterilen yeni ders kitabı eksikliği son birkaç yılda basılan yeni ders kitapları aracılığıyla çözülmeye çalışılsa da maalesef istenilen düzeye erişememiştir.

Çalışmamızda ele aldığımız iki dönem Türkçe ders kitaplarını biçim ve muhteva açısından değerlendirip yapmış olduğumuz tespitleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Öncelikle şekil bakımından yapmış olduğumuz değerlendirmede 1992 yılı kitaplarının hacim olarak büyüklüğü göze çarpmaktadır. Geçmiş dönem kitaplarının yazı boyutu, metinlere ayrılan kısımlar daha net ve anlaşılır biçimde yansıtılırken 2019 yılı materyallerinde bu özelliğin olmadığı, hacim olarak daha küçük ve sıkıştırılmış boyutlarda oluşturulduğu görülmüştür. Bunun yanında metin sayısı ve sayfa bakımından da değerlendirildiğinde 1992 yılı ders kitaplarının daha geniş çaplı olduğu söylenebilir. Genel sayfa düzenine bakıldığında iki dönem kitaplarının görünüm açısından dikkat çekici bir farklılık barındırmadığı saptanmıştır. İki dönem ders materyalleri de işledikleri konularla ilintili görsellerle donatılmıştır. Fakat 2019 yılı ders kitaplarında önceki yıllardan farklı olarak *Yazar/Şair Hakkında* bölümü mevcuttur. Bu bölümde yazarın ya da şairin edebi hayatı hakkında bilgilerin yanı sıra resmine de yer verilmiştir. Bu da kitabın görsellik açısından bir farklılığını ortaya çıkarmıştır.

İçinde bulunduğumuz yüzyıl çağdaş eğitim sistemlerinin örnek alınıp uygulamaya konulduğu bir çağdır. Bu nedenle Türkçeyi öğretirken geleneksel eğitim anlayışının aksine yaratıcı ve eleştirel düşünme, problem çözme ve karar verme yetilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Fakat incelediğimiz ders kitaplarında bu saydığımız hedeflere yönelik çalışmaların eksikliği açıkça göze çarpmaktadır. Geçmiş dönem ders kitaplarının adı geçen özellikleri uygulama konusundaki donanımları güncel kitaplara oranla oldukça ileridedir. Ayrıca 1992 yılı ders kitaplarının öğrenciyi okul dışı etkinliklere yöneltme konusunda daha heveslendirici olduğu tespit edilirken 2019 yılı ders kitaplarında yer verilen çalışmaların daha çok okul içi etkinliklerle sınırlandırıldığı görülmüştür. Bu açıdan değerlendirildiğinde geleneksel eğitim anlayışının dışına çıkılmadığı anlaşılmaktadır. Dil becerileri (dinleme, okuma, anlama, konuşma) hususunda da 1992 yılı materyallerinde yer alan değerlendirme sorularının daha başarılı olduğu gözlemlenmiştir. Güncel kitaplarda dikkatimizi çeken diğer bir nokta da sözlük bölümüne yer verilmemiş olmasıdır. 1992 yılı kitaplarının sonunda metinlerde geçen kelimelerin anlamlarının açıklandığı sözlük bölümü varken güncel materyallerde böyle bir kısım yoktur. Ayrıca geçmiş dönem kitaplarında metinlerde işlenen konularla alakalı değerlendirme testleri uygulanmış, öğrencilerin konulara yönelik eksiklikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Fakat son dönem ders kitaplarının içinde herhangi bir ölçme-değerlendirme bölümü mevcut değildir. Bu da öğrencilerin dersteki başarılarını belirleme konusunda bir eksiklik doğurmaktadır.

Tespit ettiğimiz diğer bir konu da dilbilgisi konularının işleniş biçimidir. Türkçenin yapısını oluşturan ve işleniş kurallarını belirleyen dilbilgisi öğretimi her kademe oldukça önemli bir yere sahiptir. 1992 yılı ikinci kademe Türkçe dilbilgisi konuları Türkçe ders kitabının içinde verilmesinin yanında ayrı bir ders kitabı olarak da mevcutken, 2019 yılı ders kitaplarında sadece ayrı bir bölüm olarak yer almıştır. Bu da bir dilin bel kemiğini oluşturan dilbilgisini öğretme konusunda oldukça eksik

kalınmış olduğunun göstergesidir. Tarihsel süreçteki aksaklıklar ve günümüzde Bulgaristan'da devam eden Türkçe eğitim politikalarına bakıldığında ne yazık ki Türkçenin eğitim dili olarak varlığını sürdürebilmesi bakımından iç açıcı bir tablodan söz etmek mümkün değildir. Gerek kanunî dayatmalar gerekse okullardaki araç-gereç ve materyal eksiklikleri Türkçeye karşı ilginin günden güne azalmasına neden olmaktadır. Tüm bu olumsuzluklar da bize Türkçe'nin Bulgaristan'daki varlığının tehdit altında olduğunu göstermektedir.

#### KAYNAKÇA

- Açık Fatma, Yavuz R. İrem, “*Balkanlarda Öğreticilerin Gözünden Türkçe Öğretimi*”, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi,2019, 48.
- Aydoğdu Esin, *Bulgaristan'da Türkçe Öğretimi Ve İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011
- Bekir Harun, *Bulgaristan'da Dil Planlaması Çerçevesinde Anadil Olarak Türkçeye Yönelik Dil Politikaları*, Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi / Journal of Aegean and Balkan Studies Cilt/Volume: 2015-2 Sayı/Issue: 2.
- Emine Mehmet Halil vd., Türkçe Ders Kitabı 5, Faber Yayıncılık, Veliko Tırново, 2019.
- Emine Mehmet Halil vd., Türkçe Ders Kitabı 6, Faber Yayıncılık, Veliko Tırново, 2019.
- Emine Mehmet Halil vd., Türkçe Ders Kitabı 7, Faber Yayıncılık, Veliko Tırново, 2019.
- <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bulgaristan-okullarindaki-turkce-kitaplari-27-yil-sonra-yenilendi/1622050> Erişim Tarihi: 05.04.2020.
- Kolaç Emine, *İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Tür Açısından Değerlendirmesi*, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt: 6 Sayı:1, 2009.
- Korkusuz Elif, Temizyürek Fahri, *1944-1989 Yılları Arasında Bulgaristan'da Türkçe Eğitimi*, International Journal of Languages' Education and Teaching, volume 7, issue 2, Haziran 2019.
- Memişoğlu Hüseyin, *Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- Muharrem Tahsin vd., İlkokul Türkçe Ders Kitabı 5, Sofya Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Sofya, 1992.
- Muharrem Tahsin vd., İlkokul Türkçe Ders Kitabı , Sofya Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Sofya, 1992.
- Muharrem Tahsin vd., İlkokul Türkçe Ders Kitabı 7, Sofya Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Sofya, 1992.
- Muharrem Tahsin vd., İlkokul Türkçe Ders Kitabı 8, Sofya Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Sofya, 1992.



- Nurlu Muammer, Çelik Mehmet Emre, *Bulgaristan'da Demokrasi Döneminde Türkçe Öğretimi Meselesi*, Yeni Türkiye Dergisi, 2015, sayı 69.
- Şimşir Bilal, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009.
- Turan Ömer, *Balkan Türklerinin Dini Meseleleri*, Yeni Türkiye Dergisi Türk Dünyası Özel Sayısı II, 1997/3, 16, s. 1744-1757.
- Yenisoy Hayriye Süleymanoğlu, *Bulgaristan Türklerinin Türkçe Eğitim Davası*, (18772007), Ankara, 2007,  
[https://www.academia.edu/21768332/BULGAR%C4%B0STAN\\_T%C3%9CRKLER%C4%B0N%C4%B0N\\_T%C3%9CRK%C3%87E\\_E%C4%9E%C4%B0T%-C4%B0M\\_DAVASI](https://www.academia.edu/21768332/BULGAR%C4%B0STAN_T%C3%9CRKLER%C4%B0N%C4%B0N_T%C3%9CRK%C3%87E_E%C4%9E%C4%B0T%-C4%B0M_DAVASI)( Erişim Tarihi:27.04.2020).
- Yenisoy Hayriye, *Başlangıcından Bu Yana Bulgaristan'da Türkçe Eğitim*, TDK, Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni, Ankara, 1999.

